

Mówiąc o działalności społecznej należy podkreślić, że w roku 1958 uchwałą Rady Narodowej w Bydgoszczy mgr A. Michalski został powołany na członka Komisji Kultury MRN i do roku 1962 pełnił w niej obowiązki wiceprzewodniczącego.

Mimo złego stanu zdrowia i przejścia w 1971 r. na emeryturę, pracował nadal w domu. Do końca swego życia nie zaprzestał pracy nad zgłębianiem przyrody, ostatnie lata poświęcając badaniom florystycznym i fitopatologicznym Łąk Nadnoteckich, Doliny rzeki Piaśnicy i Bielawskich Błot k/Pucka. W tece pośmiertnej zostawił opracowania oraz zielniki roślin naczyniowych, grzybów patogennych i zdjęcia związane z badaniami florystycznymi tychże terenów. Niech nam wolno będzie wyrazić przekonanie, że bogate zbiory jakie zostały w tece pośmiertnej mgr A. Michalskiego i ich opracowania — choć fragmentami nie dokończone — będą stanowiły źródło myśli badawczej dla kontynuatorów Jego dzieła, zasugerują tematykę badań nad ginącymi zespołami roślinnymi, wniosą trwałą wkład w poznanie środowiska — zagadnienie dziś aktualne i pierwszorzędnej wagi.

Za całokształt swej pracy został mgr A. Michalski dwukrotnie odznaczony medalem Prezydium WRN w Bydgoszczy „Za szczególne zasługi dla rozwoju Województwa Bydgoskiego” (9. V. 1966 i 13. V. 1971 r.) oraz odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego przez OKFJN (1966 r.).

IRENA SOKOŁOWSKA-RUTKOWSKA
KRYSTYNA M. PISZCZ

BOGUSŁAW MOLSKI
Ogród Botaniczny PAN w Warszawie

OGRÓD BOTANICZNY POLSKIEJ AKADEMII NAUK W WARSZAWIE — PIERWSZE 25 LAT

3 maja 1974 roku Prezydium Rządu PRL podjęło decyzję w sprawie zapewnienia warunków działania i rozwoju Ogrodu Botanicznego Polskiej Akademii Nauk, zamykając tym samym okres wieloletnich wysiłków środowiska naukowego o utworzenie nowoczesnej placówki badawczej nad ochroną i racjonalnym wykorzystaniem szaty roślinnej. Polskę, pomimo istnienia u nas siedmiu dawniejszych i trzech nowych ogrodów botanicznych i arboretów, zaliczyć musimy do kraju uboższego w tego rodzaju placówki, w porównaniu z takimi krajami jak Związek Radziecki, USA, RFN, NRD, Wielka Brytania, Włochy czy Francja lub Austria. A przecież zarówno pod względem produkcji przemysłowej jak rolniczej znajdujemy się w pierwszej dziesiątce państw na świecie. Mała ilość nowoczesnych ogrodów botanicznych w Polsce bardzo istotnie wpływa na stosunkowo niski poziom kultury ogrodniczej w miastach i osiedlach, niewłaściwy i ubogi dobór gatunków dla miast, oraz zbyt powolny rozwój zieleni miejskiej jako czynnika higieny środowiska. Wobec wzrastającego zagrożenia środowiska człowieka zrozumiąca jest troska władz centralnych o przyspieszony rozwój placówek uczestniczących w rozwiązywaniu palących problemów egzystencji człowieka jako istoty biologicznej.

Warszawski uniwersytecki Ogród Botaniczny przy Al. Ujazdowskich w czasie swego prawie 160-letniego istnienia w zasadzie zmniejszał swą powierzchnię, a po upadku powstania listopadowego, utraciwszy dwie trzecie terenu (przyłączonego do Łazienek) pozostał niewielkim ogrodem bez możliwości ekspansji terytorialnej i taki obszar zajmuje do dnia dzisiejszego. Choć nawet na tej małej powierzchni uzyskano doskonałą sprawność dydaktyczną, to, jednak z braku przestrzeni nie może być rozbudowany do rozmiarów dużej placówki naukowej. Dlatego też już od 1928 roku podejmowane są starania o utworzenie nowoczesnego ogrodu botanicznego. Jednakże okres międzywojenny nie sprzyjał takim inicjatywom. Toteż zaraz po wznowieniu działalności naukowej w odbudowanej Polsce przystąpiono do prac organizacyjnych nad nowym ogrodem. Prof. B. Hryniewiecki oraz prof. R. Kobendza i jego żona dr J. Kobendzina od pierwszych dni rozpoczęli poszukiwania odpowiedniego terenu. Rezultaty tych poszukiwań zamknięte zostały w opracowaniu prof. dr R. Kobendzy: *Projekty ulokowania nowego ogrodu botanicznego* (1948). Prekursorzy organizowania nowego ogrodu widzieli go jako placówkę nowoczesną, eksperymentalną, o powierzchni około 200 ha. Od pierwszej chwili lokalizację ogrodu widziano na starej skarpie wiślanej oraz dolnym i górnym tarasie. Wszystkie propozycje zmierzały do umieszczenia ogrodu w pobliżu Lasu Kabackiego, między Ursynowem a Klarysewem.

Polskie Towarzystwo Botaniczne po zanalizowaniu projektów lokalizacji uznało rejon byłego Golf Klubu koło Lasu Kabackiego za najlepsze miejsce na ogród i w 1949 roku wystąpiło do Biura Odbudowy Stolicy z propozycją przyznania około 230 ha. Trafność decyzji wyboru terenu najlepiej można ocenić dziś, po 25 latach. Pomimo szybkiego rozwoju Warszawy teren Lasu Kabackiego nie tylko nie został zabudowany przemysłowo, ale okolica jego stanowi do dziś rejon ochronnych płuc miasta. Ogród Botaniczny w takim otoczeniu ma nie tylko zapewnioną ochronę, ale również przyczyni się swą zielenią do zwiększenia leśnego pasa ochronnego.

Polskie Towarzystwo Botaniczne powołało Komitet Organizacyjny Ogrodu, w składzie którego znaleźli się obok inicjatorów zorganizowania ogrodu prof. B. Hryniewieckiego i prof. R. Kobendzy również prof. prof. W. Gajewski, T. Gorczyński, S. A. Pieniążek, K. Bassalik i kilku innych. 16 lutego 1950 roku Prezydent B. Bierut przyjął delegację PTB w składzie prof. prof.: B. Hryniewiecki, K. Bassalik, R. Kobendza, T. Gorczyński i W. Gajewski, która przedstawiła potrzeby i plany rozwojowe ogrodu. Wtedy też zapadła decyzja o ostatecznej lokalizacji ogrodu, zresztą aktualnej do dnia dzisiejszego. Prezydent uznał projekt utworzenia ogrodu za wysoce pożyteczny i zapewnił swe poparcie.

Wkrótce złożono do Ministra Szkół Wyższych i Nauki A. Rapackiego projekt stworzenia „Instytutu i Ogrodu Botaniki Doświadczalnej”. W dniu 12 sierpnia 1950 roku na posiedzeniu Naczelnej Rady Odbudowy Stolicy pod przewodnictwem J. Cyrankiewicza zapadła uchwała o lokalizacji ogrodu botanicznego w Powsinie.

Po powstaniu Polskiej Akademii Nauk w 1952 roku Wydział Nauk Biologicznych powołał Komitet Botaniczny PAN, który przejął od Polskiego Towarzystwa Botanicznego realizację ogrodu botanicznego. Komitet Botaniczny PAN powołał w końcu roku 1952 komisję w składzie: prof. prof.: W. Gajewski, T. Gorczyński,

R. Kobendza, J. Lekczyńska i Z. Obmiński. Opracowano wytyczne do projektu ogrodu i preliminarz wydatków na lata 1953—54. Na sekretarza technicznego przy organizacji ogrodu powołano inż. Hellwiga. W 1953 roku przystąpiono do opracowania programu Centralnego Ogrodu Botanicznego PAN. Zebrano opinię Instytutu Sadownictwa w Skierniewicach, Instytutu Badawczego Leśnictwa, Zakładu Botaniki Farmaceutycznej Akademii Medycznej, Centrali Zielarskiej, Instytutu Gospodarki Komunalnej, Zakładu Terenów Zieleni Instytutu Urbanistyki i Architektury, Państwowej Rady Ochrony Przyrody oraz Sekcji Terenów Zielonych Naczelnej Organizacji Technicznej. Instytucje te i organizacje widziały potrzebę powołania ogrodu botanicznego jako placówki eksperymentalnej, głównie dla opracowywania doborów roślin dla zieleni miejskiej oraz propagowania wśród szerokich rzesz społeczeństwa idei ochrony szaty roślinnej i podnoszenia kultury ogrodniczej. Znajomość użytkowa roślin i możliwości ich wykorzystania dla potrzeb człowieka, to następny ważny dział, który winien znaleźć swe odbicie w działalności ogrodu. Już ten pierwszy szeroki program działalności naukowej ogrodu wyraźnie podkreślał stosowany charakter botaniki, jaki ma się rozwijać w warszawskiej placówce. W dokumentach z tego okresu podkreślana jest potrzeba rozwoju botaniki praktycznej. Przyszły ogród pomyślany był jako ośrodek mobilizacji zasobów roślinnych, a więc materiału wyjściowego dla badań prowadzonych nie tylko w ogrodzie botanicznym, ale również w innych placówkach naukowych Warszawy.

Niestety, od 1954 roku rozpoczyna się powolna akcja hamowania prac przy organizowaniu ogrodu przez pewne koło ówczesnej Rady Narodowej m. st. Warszawy. Rada Narodowa na terenach przeznaczonych pod budowę ogrodu urządziła ośrodek czasów niedzielnych dla swoich pracowników. Krytyczne stanowisko tych kół zostało przełamane dopiero w latach 1969—1970 jednoznaczna opinią Komitetu Warszawskiego PZPR, popierającego utworzenie ogrodu botanicznego PAN w Powsinie.

W październiku 1954 roku powołano nowy Komitet Organizacyjny Centralnego Ogrodu Botanicznego PAN pod przewodnictwem prof. W. Gajewskiego, w składzie prof. prof.: T. Gorczyński, A. Zielonko, Z. Czubiński, R. Kobendza, H. Teleżyński i Z. Obmiński. Przystąpiono do opracowania szczegółowych programów i planów pracy. W 1955 roku, po dłuższej dyskusji z władzami wydziałów Stołecznej Rady Narodowej i kontrowersji z kołami popierającymi rozwój nieograniczony ośrodka czasów w Powsinie, uzyskano lokalizację na ogród botaniczny (nr 3610 z 13. IV. 1955 roku). Uzyskano też pewne sumy na realizację prac przygotowawczych oraz zapewnienie uzyskania 50 mln zł w następnym planie pięcioletnim (1956—1960). Opracowano mapę geodezyjną, glebową i geologiczną terenu. Dokonano opisu florystycznego.

W listopadzie 1956 roku Sekretariat Naukowy PAN powołał (Uchwała Nr 87/56) Zakład Naukowy pod nazwą Centralny Ogród Botaniczny PAN, przyznając mu 20 etatów. W Ogrodzie miały działać następujące pracownice: systematyki eksperymentalnej, geobotaniki, introdukcji i rozmnażania roślin, studiów i planowania COB PAN. Za kilka lat planowano powołać również pracownice anatomii i cytologii roślin oraz fizjologii i biochemii.

Niestety, przy końcu 1956 roku zaszły zasadnicze zmiany w planach rozdziału środków ze znacznym zmniejszeniem kredytów dla Warszawy. Wskutek tych zmian Zespół do Spraw Koordynacji Inwestycji Warszawskich skreślił w grudniu 1956 roku budowę COB PAN z kredytów warszawskich, a Polska Akademia Nauk uznała, że nie może podjąć się budowy w ramach inwestycji własnych, deklarując jedynie gotowość finansowania budowy niewielkiego ośrodka naukowego na terenie Ogrodu w Powsinie. W tej sytuacji organizatorzy Ogrodu nie zdecydowali się na rozwiązanie minimalne i odłożyli sprawę budowy Ogrodu na dalsze lata, rozwiązując w połowie 1957 roku Komitet organizacyjny budowy COB PAN.

Wznowienie prac nad organizacją ogrodu botanicznego nastąpiło w 1968 roku z inicjatywy prof. S. A. Pieniążka, ówczesnego Sekretarza Wydziału Nauk Rolniczych i Leśnych PAN. W maju 1969 roku Sekretarz Naukowy PAN prof. Smoleński wystąpił ponownie o lokalizację ogrodu botanicznego PAN w Powsinie. Była to ostatnia możliwość, gdyż już na części tego terenu zlokalizowano zakład odwykowy dla alkoholików i służba zdrowia rozpoczęła wstępne prace nad przejmowaniem terenu. W krótkim czasie rozdysponowano by pozostałe grunty. Jesienią 1969 roku doszło do spotkania prof. Pieniążka z I Sekretarzem KW PZPR J. Kępą. Dzięki poparciu Komitetu Warszawskiego PZPR udało się w 1971 roku otrzymać lokalizację w dawnych projektowanych granicach. W marcu 1970 roku przy Zakładzie Genetyki Roślin PAN powołano Pracownię Zasobów Genowych Roślin Uprawnych, której celem była organizacja Ogrodu Botanicznego PAN. Kierownikiem Pracowni został dr B. Molski. Od 1969 roku na zlecenie PAN Biuro Projektowe „Stolica” rozpoczęło prace projektowe. Głównym projektantem został mgr inż. S. Bolek. Po wieloletniej przerwie prace nad organizacją Ogrodu ruszyły w szybkim tempie. Wszelkie podstawowe koncepcje Ogrodu przyjęto zgodnie z pracami wykonanymi przez poprzednie komisje i komitety organizacyjne ogrodu botanicznego. Ogród Botaniczny PAN miał nadal być placówką eksperymentalnej botaniki stosowanej. Od 1971 roku Pracownia Zasobów Genowych Roślin Uprawnych rozpoczęła badania na temat taksonomicznych podstaw roślin uprawnych i ich form wyjściowych w ramach problemu węzłowego 09. 3. 1. — Informacja genetyczna. Badania skoncentrowane zostały wokół wybranych problemów rodzaju *Secale* oraz podstaw teoretycznych przygotowania ziarniaków zbóż do wieloletniego przechowywania jako metody zachowania zasobów genowych. Pracownia Zasobów Genowych Roślin Uprawnych w chwili powołania, w kwietniu 1970 roku, liczyła trzech pracowników, a w połowie 1974 roku ponad 20 osób personelu działalności podstawowej.

W 1972 roku postęp prac nad organizacją Ogrodu uległ poważnemu zahamowaniu. Istniała obawa, że nie zostaną na czas przygotowane niezbędne dokumenty, tak by w najbliższym planie pięcioletnim (1976—1980) mogły ruszyć prace inwestycyjne. Dlatego też delegacja botaników i sympatyków Ogrodu zwróciła się o pomoc do Wiceprezesa Rady Ministrów mgr J. Tejchmy. Wiceprezes w maju 1973 roku na spotkaniu z delegacją w składzie: prof. S. A. Pieniążek, prof. W. Gajewski, prof. T. Gorczyński, red. Z. Siedlecki i dr B. Molski, uznał potrzebę przyspieszenia prac nad organizacją Ogrodu i poparł opracowany przez tę placówkę program rozwoju botaniki dla potrzeb rolnictwa i ochrony środowiska. Wicepremier J. Tej-

chma zwrócił się wkrótce po spotkaniu do Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki prof. J. Kaczmarka o przedstawienie Rządowi programu organizacyjno-inwestycyjnego tej placówki, zalecając przyspieszenie tempa prac organizacyjnych. W czerwcu 1973 roku Sekretarz Naukowy PAN prof. J. Kaczmarek powołał zespół specjalistów, który miał na celu przygotowanie odpowiedniego programu. Do zespołu weszli prof. prof.: S. Białobok, H. Bukowiecki, W. Gajewski, T. Gorczyński, I. Grochowska, S. A. Pieniążek, S. Starzycki, S. Zagaja, doc. A. Łukasiewicz i dr B. Molski. Komisja przygotowała odpowiedni program, który stanowił podstawę dla opracowania późniejszej decyzji Prezydium Rządu.

Program opracowany przez tę komisję koncentruje działalność Ogródu wokół trzech zagadnień naukowych:

Wszechstronne badania botaniczne nad filogenezą roślin uprawnych i naturalnymi potencjalnymi możliwościami tkwiącymi w populacjach rodzajów wyjściowych roślin uprawnych, to pierwsza główna dziedzina badań. Badania takie mogą stworzyć podstawy znajomości zasobów roślinnych oraz możliwości ich wykorzystania dla potrzeb hodowli. Ochrona zasobów genowych, to następna dziedzina. W zakresie tych badań ma wchodzić metodyka gromadzenia, wieloletniego przechowywania i wstępna ocena roślin utrzymywanych w kolekcjach. Ta dziedzina badań jest próbą kontynuacji najlepszych tradycji leningradzkiej szkoły Wawilowa. Trzecią obszerną dziedziną są badania nad rozwojem roślin w środowisku zurbanizowanym oraz skutkami skażenia środowiska na szatę roślinną i selekcję linii genetycznie odpornych na skażenia, które stanowiłyby materiał wyjściowy dla tworzenia zieleni miejskiej i pasów ochronnych wokół obiektów przemysłowych i osiedli.

Program omawia również obszernie formy pracy popularyzatorskiej i dydaktycznej oraz funkcję rekreacyjną Ogródu.

Opracowany przez Komisję program badawczo-rozwojowy Ogródu Botanicznego PAN został w dniu 17 grudnia 1973 roku przedstawiony Premierowi Rządu PRL Piotrowi Jaroszewiczowi na specjalnym spotkaniu z delegacją biologów. W spotkaniu obok Premiera udział wzięli Wicepremier Józef Tejchma, I Sekretarz KW PZPR Józef Kępa, Minister Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki prof. dr Jan Kaczmarek, oraz Prezydent m. st. Warszawy Jerzy Majewski. W skład delegacji biologów i sympatyków Ogródu wchodzili prof. S. A. Pieniążek jako przewodniczący delegacji oraz prof. W. Michajłow, prof. W. Gajewski, prof. T. Gorczyński, dr T. Wolski, red. Z. Siedlecki i dr B. Molski.

Polska Akademia Nauk w końcu kwietnia 1974 roku przekazała Urzędowi Rady Ministrów proponowany program organizacyjno-inwestycyjny, a 3 maja 1974 roku Rząd PRL na posiedzeniu Prezydium podjął decyzję Nr 51/74 w sprawie zapewnienia warunków działania i rozwoju Ogródu Botanicznego Polskiej Akademii Nauk. 7 maja 1974 roku Prezydium Polskiej Akademii Nauk podjęło Uchwałę Nr 6/74 w sprawie utworzenia Ogródu Botanicznego. Decyzją Sekretarza Naukowego PAN Nr 71/74 z dnia 21 czerwca 1974 roku z dniem 1 lipca 1974 roku przekształcono Pracownię Zasobów Genowych Roślin Uprawnych w Ogród Botaniczny PAN. Sekretarz Naukowy PAN powierzył wprowadzenie w życie decyzji Rządu oraz uchwały Prezydium PAN Komisji Programowej w składzie: przewodniczący prof.

dr S. A. Pieniążek, członkowie: prof. dr Waław Gajewski, prof. dr Tadeusz Gorczyński, prof. dr Włodzimierz Michajłow, prof. dr Jan Rychlewski, prof. dr Zofia Kielan-Jaworowska, red. Zbigniew Siedlecki, dr Tadeusz Wolski oraz jako sekretarz dr Bogusław Molski.

Ponieważ Decyzja Prezydium Rządu Nr 51/74 jest pierwszym w naszej historii tak wysokiej rangi dokumentem dotyczącym ogrodu botanicznego, przytaczamy ją poniżej w całości.

URZĄD RADY MINISTRÓW
RM 121 — 75/74

DECYZJA Nr 51/74
PREZYDIUM RZĄDU
z dnia 3 maja 1974 r.

W sprawie zapewnienia warunków działania i rozwoju Ogrodu Botanicznego Polskiej Akademii Nauk.

W celu umożliwienia prowadzenia badań nad zmiennością roślin ze szczególnym uwzględnieniem rodziwej szaty roślinnej i ochrony jej zasobów genowych, wykorzystania wyników tych badań w produkcji rolniczej i ochronie środowiska oraz zainteresowania społeczeństwa problemami ekologii i roli roślin w kształtowaniu środowiska, Prezydium Rządu postanawia, co następuje:

1. Polska Akademia Nauk utworzy placówkę pod nazwą Ogród Botaniczny w Warszawie.
2. Do zadań Ogrodu Botanicznego w dziedzinie naukowej będzie należało:
 - 1) prowadzenie badań nad zmiennością genetyczną roślin,
 - 2) prowadzenie i organizowanie badań podstawowych nad naturalnymi zasobami genowymi,
 - 3) prowadzenie ewidencji zasobów genowych naszej szaty roślinnej,
 - 4) prowadzenie kolekcji roślin, które mogą być wykorzystane w produkcji roślinnej i ochronie środowiska,
 - 5) prowadzenie badań nad mechanizmem biologicznych wpływów zanieczyszczenia na roślinność miejską oraz możliwość jej regeneracji,
 - 6) prowadzenie badań nad poszukiwaniem form roślin charakteryzujących się dużą odpornością na zanieczyszczenie gleby i atmosfery oraz najlepiej spełniających rolę biologicznych filtrów środowiska miejskiego.

Do zadań dydaktycznych i popularyzatorskich Ogrodu Botanicznego będzie należało organizowanie wspólnie z władzami oświatowymi poglądowego nauczania młodzieży szkolnej i studentów oraz dokształcania nauczycieli biologii, niesienie pomocy towarzystwom ochrony szaty roślinnej i miłośnikom roślin.

3. Przyjmuje się do wiadomości „Wytyczne do programu działalności oraz budowy i rozwoju Ogrodu Botanicznego Polskiej Akademii Nauk”, stanowiące załącznik do decyzji.

4. Polska Akademia Nauk jest inwestorem centralnym przedsięwzięcia inwestycyjnego.

5. Zobowiązuje się Ministrów Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska, Rolnictwa, Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego oraz Prezydenta m. st. Warszawy od współdziałania z Polską Akademią Nauk w realizacji inwestycji Ogrodu Botanicznego.

6. Minister Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki zapewni w ramach limitów ustalanych corocznie dla działu „nauka” limity zatrudnienia i funduszu płac niezbędne do prowadzenia działalności Ogrodu Botanicznego.

7. Szata roślinna Ogrodu Botanicznego PAN podlega szczególnej ochronie.

8. Ze względu na długotrwały okres realizacji i charakter inwestycji ustala się, że Uchwała Rady Ministrów Nr 281 z dnia 3 listopada 1972 r. w sprawie cykli realizacji inwestycji (Monitor Polski Nr 54, poz. 288) odnosić się będzie dla tego przedsięwzięcia tylko do realizacji obiektów kubaturowych i budowli z nimi

związanych. Prace inwestycyjne będą realizowane w trzech kolejnych planach pięcioletnich z podziałem na inwestycje cyklowe i pozacyklowe, realizowane sukcesywnie w miarę przejmowania i zagospodarowywania kolejnych terenów Ogrodu Botanicznego.

9. Decyzja obowiązuje od dnia powzięcia.

PREZES RADY MINISTRÓW

(—) Piotr Jaroszewicz

Za zgodność:

Dyrektor Biura Prezydialnego

Urzędu Rady Ministrów

w/z (—) Stanisław Glinka

Załącznik do decyzji Nr 51/74

Rady Ministrów z dnia 3 maja 1974 r.

WYTYCZNE DO PROGRAMU DZIAŁALNOŚCI ORAZ BUDOWY I ROZWOJU OGRODU BOTANICZNEGO POLSKIEJ AKADEMII NAUK

I. Kierunki działalności:

Rozwój nauk biologicznych przewiduje koncentrację badań w zakresie biologii środowiskowej obejmującej obszerny kompleks zagadnień związanych z ochroną i użytkowaniem zasobów biosfery. Dlatego też podstawowym zadaniem Ogrodu Botanicznego będzie prowadzenie badań nad zmiennością roślin, ze szczególnym uwzględnieniem rodzimej szaty roślinnej i ochrony jej zasobów genowych w celu ich wykorzystania w produkcji roślinnej i kształtowaniu środowiska. Badania te powinny być związane z potrzebami gospodarki narodowej i społecznym rozwojem kraju.

Historyczny rozwój nauk przyrodniczych w rejonie Warszawy spowodował dużą koncentrację badań stosowanych, związanych z rozwojem rolnictwa. Tak duża koncentracja badań stosowanych narzuca główny profil Ogradowi Botanicznemu PAN, który obok wielorakich funkcji wynikających z lokalizacji w centrum administracyjnym i naukowym kraju, powinien zajmować się głównie badaniem użytkowych roślin i ich form wyjściowych, a także badaniami nad taksonomicznymi podstawami hodowli i uprawy roślin.

Badania te powinny być związane z utworzeniem ośrodka, w którym odpowiednio dobrany materiał będzie stanowić „bank genów” jako rezerwę do selekcji i krzyżowania linii genetycznych o pożądanych właściwościach użytkowych. Wraz ze wzrostem zanieczyszczenia środowiska, rozwojem motoryzacji i turystyki oraz wprowadzaniem nowych odmian do uprawy, wielu gatunkom roślin grozi wymarcie lub zubożenie puli genowej przez nowe czynniki selekcyjne populacje naturalne. Postępująca w szybkim tempie erozja genów, spotęgowana przemysłowymi metodami w rolnictwie, wypiera rodzime stare formy i ekotypy roślin bardzo dobrze przystosowane do warunków miejscowych. Należy więc jak najszybciej zająć się gromadzeniem naszych polskich starych odmian i gatunków w bankach genów, by móc zachować je dla przyszłych prac selekcyjnych. Szczególną uwagę należy zwrócić na te gatunki, którym grozi zaginięcie wskutek ekspansji aglomeracji miejskich i przemysłowych oraz przemysłowych metod rolnictwa.

Ogród Botaniczny PAN powinien prowadzić również badania nad skutkami skażenia środowiska na szatę roślinną oraz selekcjonować linie genetyczne odporne na skażenia, które stanowiłyby materiał wyjściowy dla tworzenia zieleni miejskiej i pasów ochronnych wokół osiedli i obiektów przemysłowych. Badania te powinny obejmować wpływ dużych aglomeracji urbanistycznych na roślinność i kształtowanie przez rośliny możliwe korzystnego dla człowieka mikroklimatu w dużych miastach.

Ogród Botaniczny PAN obok funkcji naukowych powinien spełniać rolę ośrodka kształtującego społeczeństwo przez popularyzację botaniki wśród szerokich rzesz ludności. W pracy tej należy zwrócić uwagę na wykorzystanie roślin przez człowieka i kształtowanie naturalnego środowiska. Ogród Botaniczny powi-

nien kształcić zamiłowanie do roślin tak, aby następnym pokoleniom przekazać nie uszczuplone zasoby roślinne. Placówka ta powinna przede wszystkim umożliwić pogładowe kształcenie młodzieży szkolnej i akademickiej oraz dawać możliwość indywidualnego rozbudzenia ich zainteresowań biologią.

Program dydaktyczny Ogrodu Botanicznego PAN realizowany będzie wspólnie z władzami oświatowymi. Formami tej pracy będą odczyty, pokazy i wycieczki oraz eksperymenty biologiczne z genetyki, fizjologii i ekologii, realizowane przez młodzież, a także udostępnianie bazy eksperymentalnej dla studenckich kół naukowych, magistrantów i doktorantów.

Ogród Botaniczny w Powsinie zajmował będzie po zakończeniu rozbudowy około 200 hektarów, z czego ponad 160 ha będzie stanowił obszar udostępniony społeczeństwu. Na obszarze tym należy zgromadzić takie grupy roślin, aby ukazywać piękno przyrody oraz popularyzować estetyczne walory, jakie można osiągnąć przez odpowiednią kompozycję drzew, krzewów i roślin zielnych. Park Ogrodu Botanicznego powinien mieć swoisty mikroklimat wyróżniający go od miejskich zieleńców. Park i ekspozycje ogrodu botanicznego powinny mieć niezbędne urządzenia socjalne dla zwiedzających.

II. Lokalizacja Ogrodu

Ogród Botaniczny Polskiej Akademii Nauk zlokalizowany będzie, zgodnie z planami urbanistycznymi rozwoju Warszawy oraz decyzją nr 199 Prezydium Rady Narodowej m. st. Warszawy z dn. 2 sierpnia 1973 r., na południowym krańcu Warszawy w Powsinie. Ograniczony będzie od strony północno-zachodniej Lasem Kabackim i Ośrodkiem Wypoczynkowo-Przyleśnym w Powsinie, a od strony wschodniej i południowej gruntami rolnymi Powsina i Łęczyca. Ogród rozciąga się na górnym i dolnym tarasie oraz na skarpie, przecinanej licznymi wąwozami, stwarzającymi różnorodność mikroklimatów. Teren ten jest częściowo zadrzewiony. Docelowo obszar Ogrodu Botanicznego wyniesie ponad 200 ha; do roku 1980 nastąpi wykup i wstępne zagospodarowanie 40 ha, na którym stworzona zostanie baza dla przygotowania materiału roślinnego dla docelowego zagospodarowania całego terenu w latach 1981—1990.

III. Etapy rozwoju

Rozwój bazy materialnej Ogrodu Botanicznego PAN, z uwagi na swoisty charakter, wymaga wielu lat. Najekonomicznym wariantem realizacji tej inwestycji jest okres 15—20 lat. W okresie tym zostaną wyhodowane drzewa i krzewy, a także wiele prac zostanie wykonanych w ramach czynów społecznych przede wszystkim młodzieży studenckiej oraz przy pomocy specjalnie do tego celu powołanej grupy techniczno-ogrodniczej.

Plan rozwoju Ogrodu Botanicznego PAN oraz zagospodarowania terenu w latach 1974—1980 przewiduje następujące etapy realizacji:

Etap wstępny w latach 1974—1975. W latach tych nastąpi przygotowanie dokumentacji, wykup kilkunastu hektarów ziemi, wykwaterowanie mieszkańców, założenie szkółek drzew i krzewów, stworzenie do czasu uzyskania stałej bazy lokalowej tymczasowej bazy naukowej i gospodarczej Ogrodu w budynkach zajmowanych dotychczas przez innych użytkowników.

Ten etap realizacji Ogrodu Botanicznego PAN nastąpi ze środków Polskiej Akademii Nauk przy współpracy i pomocy Urzędu m. st. Warszawy.

Polska Akademia Nauk w latach 1974—1975

1) zapewni realizację prac przygotowawczych związanych z wywłaszczeniem i wykupem terenów dla stworzenia bazy o obszarze 40 ha, wykonanie dokumentacji i uzyskanie zapewnienia wykonawstwa robót budowlano-montażowych oraz innych prac niezbędnych dla przygotowania tej inwestycji. Koszty związane z przygotowaniem inwestycji pokryte zostaną przez Polską Akademię Nauk z tytułu „dokumentacja lat przyszłych”;

2) wyremontuje i zaadaptuje budynki znajdujące się na terenie tworzonego Ogrodu Botanicznego. Koszty z tym związane pokryte zostaną ze środków remontowych Polskiej Akademii Nauk;

3) utworzy tytuł inwestycyjny p.n. „Wstępne zagospodarowanie terenu Ogrodu Botanicznego PAN” dla zbudowania sieci dróg, zaopatrzenia terenu w wodę, energię elektryczną i sieć telefoniczną oraz wykonywania ogrodzenia docelowego (w miejsce granic stałych) i prowizorycznego (w miejscu granic czasowych) przejmowanego terenu o powierzchni około 40 ha, za łączną sumę około 6 mln zł, w celu rozpoczęcia prac przygotowawczych i zabezpieczenia materiału roślinnego;

Prezydent m. st. Warszawy w latach 1974—1976 zapewni:

1) umieszczenie w planach miasta st. Warszawy zarówno w najbliższym planie pięcioletnim jak i w planach perspektywicznych mocy przerobowej i limitów umożliwiających terminową realizację prac budowlano-montażowych przewidzianych planem inwestycyjnym;

2) wykonanie dróg i ulic dojazdowych do terenu Ogrodu Botanicznego, zgodnie z planem zagospodarowania przestrzennego terenu;

3) wykonanie niezbędnych zewnętrznych sieci uzbrojenia terenu do miejsca lokalizacji Ogrodu Botanicznego;

4) pomoc inwestorowi w uzyskaniu lokali zastępczych dla mieszkańców budynków położonych na terenie lokalizacji Ogrodu Botanicznego (wykwaterowanie mieszkańców z terenu przejmowanego w I etapie nastąpi zgodnie z planem zagospodarowania);

5) udział miasta w kosztach urządzenia i eksploatacji urządzeń w części dydaktycznej i rekreacyjnej Ogrodu Botanicznego, oraz zwolni inwestora z opłat adiacenckich na rzecz miasta.

Pierwszy etap realizacji w latach 1976—1980. W latach tych nastąpi pełne zagospodarowanie 40 ha Ogrodu Botanicznego, przygotowanie materiału roślinnego oraz pełny rozwój bazy materialnej umożliwiającej sprawne przejście i zagospodarowanie pozostałych 160 ha w latach 1981—1990.

W latach 1976—1978 nastąpi realizacja podstawowych budynków naukowych, gospodarczych i administracyjnych o łącznej kubaturze około 25000 m³ za sumę około 37 mln zł oraz zabudowanie szklarni doświadczalnych i produkcyjnych o powierzchni około 7000 m² za sumę około 10 mln zł. W terenie wykonane zostaną również roboty towarzyszące — uzbrojenie terenu, drogi wewnętrzne i częściowe zagospodarowanie ekspozycji za sumę około 40 mln zł. Łącznie na prace inwestycyjne przeznaczone powinno być około 87 mln złotych.

Drugi etap realizacji w latach 1981—1990. W latach tych nastąpi całkowite przejście pozostałych 160 ha i ich pełne zagospodarowanie. Zakres rzeczowy i finansowy na te lata ustalony zostanie w końcu planu pięcioletniego 1976—1980, zgodnie z aktualnym zaawansowaniem prac inwestycyjnych i potrzebami naukowymi, dydaktycznymi i rekreacyjnymi.

Wstępnie przewiduje się koszty tego etapu na około 120 mln zł.

Budowa Ogrodu Botanicznego realizowana będzie przez Polską Akademię Nauk jako centralnego inwestora, przy współudziale Ministerstw: Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Rolnictwa, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska oraz Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego, określonym w odrębnych porozumieniach.

Prezydent m. st. Warszawy zapewni wykonanie dróg i ulic dojazdowych, doprowadzenie niezbędnego uzbrojenia do terenu oraz zapewni pomoc w uzyskaniu lokali zastępczych dla mieszkańców budynków położonych na terenie Ogrodu Botanicznego, sukcesywnie przejmowanych do zagospodarowania.

IV. 1. Uwzględniając specyficzny, niepowtarzalny charakter inwestycji, ustala się, że uchwała Rady Ministrów nr 281 z dnia 3 listopada 1972 r. w sprawie cykli realizacji inwestycji (Monitor Polski nr 54, poz. 288) odnosić się będzie wyłącznie do realizacji obiektów kubaturowych i budowli z nimi związanych.

Polska Akademia Nauk podzieli budowę Ogrodu na zadania robocze, umożliwiające realizację inwestycji w kolejnych planach pięcioletnich z podziałem na odpowiednie cykle i podcykle, realizowane sukcesywnie w miarę przejmowania i zagospodarowywania kolejnych obszarów Ogrodu.

2. W celu sprawnego organizacyjnie i zapewniającego wysoki poziom wykonania prac ogrodniczych Ogród Botaniczny PAN utworzy własną grupę techniczno-ogrodniczą realizującą zarówno rozbudowę jak

i eksploatację wstępnie zagospodarowanej części terenu. Zakres prac tej grupy oraz formy rozliczeń inwestycyjnych ustali Polska Akademia Nauk.

3. Finansowanie eksploatacji bieżącej Ogrodu i działalności naukowej prowadzone będzie na zasadach ogólnych finansowania placówek badawczych. Prace związane z zagospodarowaniem terenu, finansowane będą z funduszków inwestycyjnych jako prace pozacyklowe.

ALEKSANDER LUKASIEWICZ
Ogród Botaniczny UAM w Poznaniu

WPLYW WARUNKÓW MIEJSKICH NA RYTMIKĘ ROZWOJOWĄ ROŚLIN

Zgodnie z prognozami futurologicznymi przewiduje się, że w przyszłości zamieszka na terenach zurbanizowanych około 90% całej ludzkości. Strefy miejskie będą więc głównym siedliskiem życiowym człowieka, a ochrona i umiejętne kształtowanie środowiska życia w miastach staje się zagadnieniem o dużym znaczeniu, którego aspekty winny być uwzględniane w działalności gospodarczej człowieka.

Jak wiadomo w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat następuje stale zwiększające się zatrucie ekologicznego środowiska, szczególnie w rejonach przemysłowych i na obszarze dużych miast. Bezpośrednią przyczyną tego jest dynamiczny rozwój urbanizacji, motoryzacji i przemysłu. Chcąc zahamować ten proces degradacji środowiska należy poddać rewizji dotychczasowe formy jego kształtowania, zarówno w zakresie prawidłowego rozmieszczenia poszczególnych jego elementów, ich składu jakościowego, jak też sposobu ich zagospodarowania i eksploatacji.

Powszechnie znana jest ważna rola roślin w utrzymaniu równowagi w środowisku miejskim. Zapobiegają one bowiem jego niszczeniu, przez zatrzymywanie pyłu, pochłanianie szkodliwych gazów, wzbogacanie powietrza w tlen, wydzielanie substancji antybiotycznych — fitoncycydów, emisję korzystnie działających na organizm ładunków elektrycznych, poprawę klimatu miejskiego, zwiększenie wilgotności, wymianę mas powietrza, tłumienie hałasu, funkcje spacerowo-wypoczynkowe, dodatni wpływ na krajobraz i estetykę miasta.

Pamiętać jednak należy, że zieleń na terenach zurbanizowanych będzie spełniała swą wszechstronną rolę jedynie wówczas, gdy będzie zajmowała odpowiednio duży obszar, gdy będzie należycie rozmieszczona, należycie zrealizowana i pielęgnowana. W związku więc z dynamiczną urbanizacją zachodzi pilna konieczność opracowania programu rozwoju zieleni w warunkach miejskich, opartego na naukowych podstawach. To bardzo rozległe zagadnienie winno być opracowane kompleksowo przez różne instytucje, zgodnie z ich specyfiką. Do prac tych winny się włączyć również ogrody botaniczne, które, posiadając bogate kolekcje roślinne w obrębie miast, mogłyby dopomóc w wyborze odpowiedniego asortymentu roślin dla rozmaitych środowisk miejskich. Pozwoliłoby to w większym niż dotychczas stopniu wykorzystać posiadane kolekcje dla potrzeb gospodarki narodowej oraz zwiększyłyby rangę tych instytucji w kraju.

Ogród Botaniczny w Poznaniu przystąpił w roku 1970 do systematycznych badań nad rozwojem roślin w warunkach miejskich. Celem naszego opracowania jest analiza